

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ
ПОТЕНЦІАЛОМ ВУГЛЕДОБУВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. Однією з найважливіших задач управління підприємствами вугільної галузі України є формування ресурсного потенціалу на тому рівні, який забезпечить безперерйність їх вугледобувної діяльності. Вирішення цієї задачі обумовлюється забезпеченістю функціонування організаційно-економічного механізму управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорії управління ресурсним потенціалом на рівні підприємства в економічній літературі приділяється значна увага. Описані в даній статті положення враховують дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених в теорії управління потенціалом підприємства, а саме: Гончарової Н. П., Кендюхова О. В., Ліпич О. М., Малицького А. А., Трифонової О. В., Федоніна, О. С., Шаманської О. І., Швиданенко Г. О. та інших.

Невирішені частини проблеми. Проте, низка проблем, пов'язаних з управлінням ресурсним потенціалом вугледобувних підприємств, залишається на сьогоднішній день ще недостатньо дослідженими. На сьогодні відсутній єдиний методологічний підхід до визначення і формування організаційно-економічного механізму управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства. На підставі цього **мета статті** полягає саме у формуванні організаційно-економічного механізму управління ресурсним потенціалом вугледобувних підприємств.

Основні результати дослідження.

В сучасних умовах особливої актуальності набувають питання ефективності управління ресурсним потенціалом підприємства, а отже, і ресурсна концепція забезпечення функціонування організаційно-економічного механізму управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства, яка розглядає ресурси підприємства, як фактори отримання його конкурентних переваг [1]. Саме в ресурсному потенціалі закладена можливість розвитку підприємства у заданому напрямку. Майбутня економічна вигода, закладена в ресурсах — це потенціал, який прямо чи опосередковано увійде у майбутні результати діяльності підприємства. Ступінь реалізації можливостей ресурсного потенціалу визначається результатами діяльності вугледобувного підприємства. Ресурси обмежені і в кількісному, і в якісному відношенні. Ті ж самі ресурси можуть бути використані різним чином.

Ресурсний потенціал вугледобувного підприємства є сукупністю усіх наявних ресурсів, організованих і узгоджених на принципах їхнього упорядкування і підсумовування у вигляді організаційно-економічних взаємозв'язків, які мають значення в забезпеченні виробничих процесів під час реалізації цілей економічного розвитку вугільної галузі України. Інакше, ресурсний потенціал — це об'єктивація кількісно-якісних показників використання ресурсів, їхнього стану, потенціалу управління ними із поглядом на перспективу «розширення» відтворення,

що відбиває базисні умови і рівень інтенсивності, а не зміст і призначення процесу виробництва.

Отже, ресурсний потенціал є категорією, яка встановлює можливість управління ресурсами на визначених етапах їхнього розвитку. У самому загальному вигляді сутність управління визначається як процес цілеспрямованого, планомірного впливу на конкретну систему, здійснюваного різними методами з метою підтримки її у визначеному стійкому стані або переходу в новий (бажаний) стан відповідно до цілей підприємства з урахуванням властивих їй об'єктивних властивостей і закономірностей. По влучному вислову А. Файоля: «Управляти — означає вести підприємство до його мети, витягуючи максимум можливостей з наявних ресурсів».

Процес управління розглядається як свідомий, спрямований, координуючий і організуючий процес, за допомогою якого забезпечується виконання поставлених перед підприємством завдань. Такий процес управління вимагає проведення корегуючих заходів, які передусім спрямовані на усунення змін і відхилень, приведення їх у відповідність із встановленими цілями і завданнями. Таким чином, організація управління є важливим засобом, за допомогою якого вхідні ресурси перетворюються на вихідний товар. Діяльність підприємства, його реакція на зміну зовнішніх і внутрішніх обставин ґрунтуються на обробці, аналізі і синтезі інформації про зміни зовнішніх і внутрішніх умов [2].

Проблеми управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства необхідно розглядати за трьома аспектами: об'єкти управління, мета і задачі управління, організаційно-економічний механізм управління.

Об'єктами управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства можуть використовуватися його джерела формування, вартісна характеристика, структура, комбінація ресурсів, технології ресурсозбереження та ефективність використання ресурсів.

Головним чинником в процесі управління є постановка мети та визначення задач, на основі яких відбувається планування ресурсного потенціалу вугледобувного підприємства. Основною метою управління ресурсним потенціалом є зміцнення конкурентних позицій вугледобувного підприємства, і, як наслідок, приріст прибутку для забезпечення подальшого зростання. Економічно обґрунтоване управління ресурсним потенціалом, який знаходиться в розпорядженні вугледобувного підприємства, виступає передумовою росту його конкурентоспроможності.

Організаційно-економічну схему управління ресурсним потенціалом в рамках загального управління вугледобувним підприємством представлено на рис. 1.

Враховуючи, що основна задача системи управління — це забезпечення ефективності через досягнення поставлених цілей з мінімальними витратами ресурсів, до основних задач управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства слід віднести його раціональне

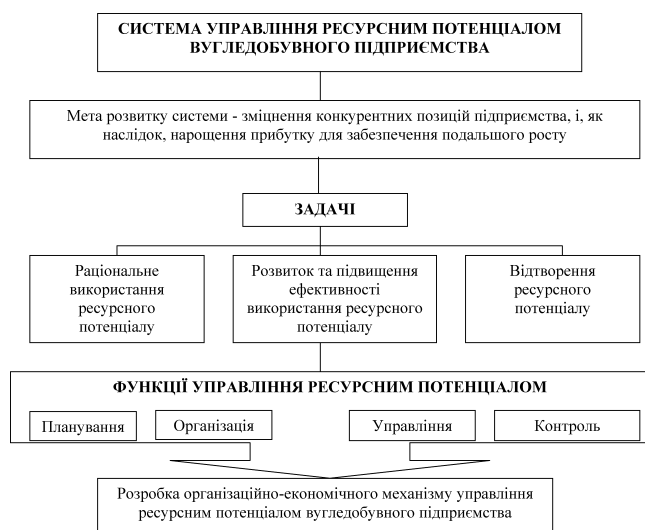

Рис. 1. Структуризація економічного змісту процесу управління ресурсним потенціалом в рамках загального управління вугледобувним підприємством

використання, розвиток та підвищення ефективності використання, відтворення ресурсного потенціалу.

Враховуючи напрямки підвищення наукового рівня обґрунтованості управлінських рішень на основі оцінки економічної ефективності розвитку виробництва та використання ресурсного потенціалу, доцільно враховувати такі позиції:

єдність і взаємодія ресурсів підприємства у процесі виробництва;

оптимальне управління показниками, які визначають рівень використання і відтворення ресурсного потенціалу, виходячи як з локальних завдань, так і з завдань розвитку підприємства;

варіантності у підвищенні ефективності функціонування підприємств, виходячи з можливої різноманітності;

управління показниками ефективності використання ресурсного потенціалу під кутом зору пошуку оптимального рівня інтенсивності використання окремих видів ресурсів [2].

В основу концептуального підходу побудови системи управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства, яка покликана вирішувати поставлені задачі, повинна бути покладена сукупність принципів, які використовуються для розгляду проблем використання і відтворення різних груп ресурсів. До таких принципів, насамперед, відносяться: достатність ресурсів, оптимізація їхньої структури, наявність перспективи використання, множинність варіантів використання, поєднання системного і виборчого підходів при управлінні використанням ресурсів розвитку.

Основою методологічного підходу до проблеми управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства є ідея достатності ресурсів для його життєзабезпечення і розвитку, погодженості (балансу) різних видів ресурсів.

З метою забезпечення мінімально достатнього рівня витрат ресурсів для видобутку вугілля управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства повинне зводиться до пошуку шляхів зниження витрат ре-

сурсів. Цей пошук відбувається за такими напрямками: удосконалення нормування витрат ресурсів, поліпшення організації отримання ресурсів і забезпечення їхнього збереження до початку виробничого споживання, економія ресурсів у процесі виробничого споживання, продовження термінів служби ресурсів довгострокового використання, повторне використання ресурсів, організація матеріального заохочення працівників за результатами економії.

Управління ресурсним потенціалом, перспективне календарне планування гірничих робіт набувають усе більшої значущості, тому що у використанні резервів виробництва при поєднанні з оптимальними технічними параметрами шахт закладена економічна ефективність вуглевидобутку. У ринковій трансформації економіки в ряді випадків при побудові комплексних програм гнучкого управління підприємством доцільно розглядати деякі основні техніко-економічні параметри роботи шахти такі, як ресурси для забезпечення визначеного рівня ефективності виробництва [3].

У роботах західних вчених виділяються такі найбільш загальні функції управління, які можна використати, і стосовно системи управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства, це є: планування, організація, управління і контроль [4]:

1. Планування являє собою спосіб управління підприємством через встановлення цілей і розробки стратегії, необхідної для досягнення зазначених цілей, а також збір і аналіз інформації для цього. Ця функція повинна посісти центральне місце, тому що регламентує поведінку об'єкта управління в процесі реалізації поставлених перед ним цілей, вимагає врахування всіх наявних ресурсів підприємства, вартості їх придбання, постачань, розподілу і раціонального використання.

2. Організація включає визначення особливих дій і ресурсів, які будуть необхідні для реалізації розробленого плану, а також прийняття рішень про розподіл повноважень, обов'язків і відповідальності. Це сукупність прийомів і методів раціонального сполучення елементів і ланок керуючої системи в її взаємозв'язку з керованим об'єктом і іншими керуючими системами в часі і просторі.

3. Функція управління здійснюється з метою забезпечення погодженої роботи у процесі виконання планових завдань виробничих і функціональних підрозділів підприємства.

4. Функція контролю повинна реалізовуватися на основі інформації про хід виконання планових завдань (даних оперативного, статистичного, бухгалтерського обліку), виявлення відхилень від установлених показників роботи й аналізу причин відхилень.

Практичні основи управління ресурсним потенціалом складаються у вибудовуванні системи стратегічного (оперативного) управління ресурсними можливостями. Отже, управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства повинно мати комплексний, регулярний характер і для успішної його реалізації необхідна розробка і впровадження відповідного підходу, який полягає у взаємозв'язаній розробці як соціально-економічної системи управління, що визначає цілі і зміст процесу управління, так і організаційної підсистеми, що визначає форму існування цього процесу. Для цього

пропонується комплексна система управління ресурсним потенціалом підприємства, яка є складовою частиною загальної системи управління підприємством, і, в свою чергу, складається з двох елементів (підсистем): об'єкту та суб'єкту управління.

Необхідно зазначити, що суб'єкт системи управління завжди відіграє активну роль по відношенню до об'єкту. За допомогою сукупності виконуваних ним функцій суб'єкт змушує процеси, що відбуваються в об'єкті розвиватися у відповідності із заданою програмою. Водночас суб'єкт є похідним від об'єкту управління, адже його зміст і функції визначаються останнім [5, 6].

З погляду системного підходу управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства є система дії суб'єкта управління, керівництва підприємства, на об'єкт управління з метою переходу цього об'єкту в бажаний стан за допомогою розвитку параметрів процесу об'єкту. При цьому об'єкт дослідження розглядається як цілісна множина елементів у сукупності відносин і взаємозв'язків.

Системне управління полягає в здійсненні управлінських дій на формування і підтримку ключових факторів, що впливають на формування, управління і використання ресурсного потенціалу вугледобувного підприємства — природних і гірничо-геологічних, технічних і технологічних, організаційних і соціально — економічних, а також структурних. Слід зазначити: ресурсний потенціал вугледобувного підприємства являє собою не просто механічний набір окремих видів ресурсів, а систему взаємопов'язаних оптимальних кількісних і якісних ресурсних пропорцій, у цьому зв'язку системний підхід означає, що управління не повинне обмежуватися сферою якогось одного елемента потенціалу, а припускає комплексне вирішення задач ресурсного потенціалу як єдиного цілого з урахуванням взаємообумовленості й ефективної взаємодії всіх його елементів.

Враховуючи це, управління ресурсним потенціалом є систематичною, динамічною, плановою і комплексною діяльністю щодо життєздатності вугледобувного підприємства, яка може розглядатися як сукупність взаємозв'язків і взаємодій між елементами системи управління, яка спрямована на зміцнення конкурентних позицій підприємства, і, як наслідок, нарощення прибутку для забезпечення подальшого росту. Таким чином, управління ресурсним потенціалом дозволяє діяльність вугледобувного підприємства по системному управлінню всіх елементів ресурсного потенціалу з метою реалізації перспективних напрямків його розвитку і підвищенню ефективності використання. Сучасний менеджмент вимагає формування сучасних систем управління ресурсами, які забезпечують регулювання рівня їхніх витрат для досягнення суб'єктом управління визначених цілей.

Системі управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства, як і будь-якій іншій економічній системі, притаманні такі властивості:

складність — ресурсний потенціал вугледобувного підприємства включає складові, які в свою чергу, можна поділити на дрібні елементи;

структурність — ресурсному потенціалу вугледобувного підприємства притаманна певна ієрархічна побудова,

яка відображає зміст і співвідношення його складових і здатна підтримувати цілісність;

динамічність — ресурсний потенціал вугледобувного підприємства формується та розвивається в умовах нестабільного середовища, враховуючи відкритість та динамічність змін його зовнішнього середовища, вивчати ресурсний потенціал в статичному стані неможливо;

адаптивність — ресурсний потенціал вугледобувного підприємства має швидко реагувати на зміни, які відбуваються у внутрішньому та зовнішньому середовищі;

пропорційність — усі елементи ресурсного потенціалу вугледобувного підприємства формуються в умовах узгодженості їх кількості;

часова обмеженість — реалізація ресурсного потенціалу вугледобувного підприємства — це завдання довгострокового характеру, яке обумовлено неможливістю врахування всіх факторів впливу на його величину у короткостроковому періоді;

реалістичність — чинники, що формують ресурсний потенціал вугледобувного підприємства, повинні мати конкретну практичну спрямованість [7].

Важливим положенням управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства є оцінка ефективності того чи іншого виду ресурсу, де корисний результат діяльності підприємства порівнюється з витратами на отримання цього корисного результату. Загальна економічна ефективність ресурсного потенціалу підприємства визначається відношенням загального результату діяльності підприємства до витрат, які були задіяні для отримання цього результату.

Кінцева результативність усіх господарських заходів, явищ та процесів, що відбуваються на підприємствах, повинні оцінюватись з позиції критеріїв і показників економічної ефективності [8].

На рис. 2 наведено схему комплексної системи управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства, найважливішими елементами якої є: мета, задачі, принципи, функції, організаційно-економічний механізм.

Якщо в системі управління якийсь елемент виявиться малоефективним, то вплив недосконалості цього елемента буде відчувати вся система управління і, відповідно, вона буде менш результативною. Тому дуже важливо періодично перевіряти ступінь відповідності елементів системи управління один одному і в разі потреби вносити корективи [9].

Ключовою ланкою системи управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства є організаційно-економічний механізм управління, який представляє складну категорію управління, необхідну для реалізації управлінського рішення, спрямованого на досягнення конкретних цілей об'єкта управління, шляхом впливу на конкретні фактори з використанням ресурсного потенціалу.

В управлінні ресурсним потенціалом головну роль відіграє економічний механізм, який значно впливає на формування і функціонування складових організаційно-економічного механізму. Водночас в практичній діяльності вони невід'ємні один від одного і формують організаційно-економічний механізм управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства [10].

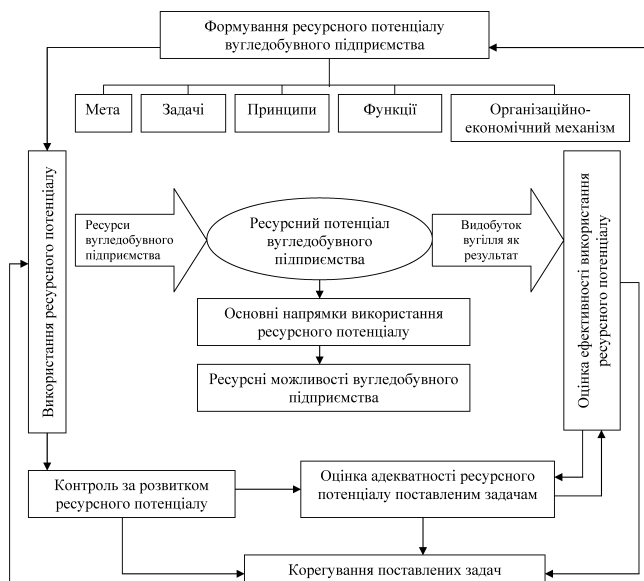

Рис. 2. Комплексна система управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства

Коли мова йде про організаційно-економічний механізм управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства, економічна складова цього механізму буде полягати не тільки у методах, але й у цілях його функціонування. Економічна складова відповідає за фінансове забезпечення, сприяє розвитку трудових ресурсів і нарощуванню інтелектуального потенціалу, а також здійснює контроль і оцінку ефективності вугледобувної діяльності.

Відповідно організаційна складова наповнюється більш широким змістом як організація економічних цілей взагалі, а не обмежується тільки організаційними методами управління, тобто вона містить у собі й організаційно-структурні, і соціально-психологічні, й адміністративні аспекти [11]. Організаційна складова механізму управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства передбачає виконання таких функцій як вибір і обґрунтування методів організації і регулювання вугледобувної діяльності, а також впровадження прогресивних форм організації праці і ефективної системи її мотивації.

Зазначені складові частини організаційно-економічного механізму, виконуючи певні функції, доповнюють і накладаються при здійсненні управління, тим самим утворюючи комплексний організаційно-економічний механізм управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства.

Основною метою формування організаційно-економічного механізму управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства є забезпечення сприятливих організаційних і економічних умов для здійснення його діяльності.

Зазначимо, організаційно-економічний механізм управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства не може розглядатися без зв'язку з факторами, що визначають стан і рівень управління ресурсами в силу їхньої взаємообумовленості. Класифікація факторів виступає при цьому як інструмент для диференціації впливів за рівнем своєї значущості на стан

ресурсного потенціалу підприємства. Побудова системи взаємопов'язаних факторів, що формалізуються через конкретні характеристики для кожного з ресурсів, дозволяє формувати цільові підсистеми за ознакою приналежності до цих ресурсів [12]. Ці підсистеми можуть містити блоки показників, які оцінюють характер поповнення, використання і розподілу ресурсів для вироблення керуючих впливів на ресурсну сферу в інтересах стійкого розвитку вугільної галузі України.

Організаційно-економічний механізм управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства слід розглядати як найбільш активний елемент системи управління, що забезпечує вплив на фактори, від стану яких залежить результат діяльності керованого об'єкту. Таким чином, особливе значення при розробці системи управління набувають виявлення й аналіз факторів, які перешкоджають реалізації ресурсного потенціалу вугледобувного підприємства.

Виходячи з того, що поняття «механізм» в економічній науці (від грецького *machine* — машина) означає систему (пристрій, спосіб), який визначає порядок якого-небудь виду діяльності [13, с. 354], у дослідженні організаційно-економічним механізмом управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства вважається комплекс заходів, покликаний вирішувати питання ефективного використання, розподілу, забезпечення і розвитку ресурсного потенціалу підприємства, що характеризується набором специфічних зв'язків і взаємодій, в інтересах його стійкого розвитку (рис. 3).

Організаційно-економічний механізм управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства передбачає такі елементи:

- 1) суб'єкти та об'єкти управління;
- 2) послідовність етапів впровадження та використання системи управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства;
- 3) функції управління ресурсним потенціалом підприємства;
- 4) сукупність принципів та методів, які забезпечують ефективне управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства.

Суб'єктами управління можна вважати Міністерство вугільної промисловості України, яке є головним (провідним) органом у системі центральних органів виконавчої влади з питань забезпечення реалізації державної політики у вугільній галузі, керівництво конкретного вугледобувного підприємства (власник).

Доцільно зауважити, що об'єкти управління кожне вугледобувне підприємство обирає самостійно залежно від установлених конкретних цілей у сфері управління ресурсним потенціалом. Перелік об'єктів управління може змінюватись залежно від обраних цілей.

Перший етап в реалізації цього організаційно-економічного механізму полягає у формуванні концептуальних засад процесу управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства. Практичні основи управління ресурсним потенціалом складаються у вибудовуванні на галузевому рівні системи стратегічного управління ресурсними можливостями. На цьому етапі з урахуванням усіх факторів, що перешкоджають реалізації ресурсного потенціалу вугледобувного підприємства, визначаються стратегічні цілі і задачі управління ресур-

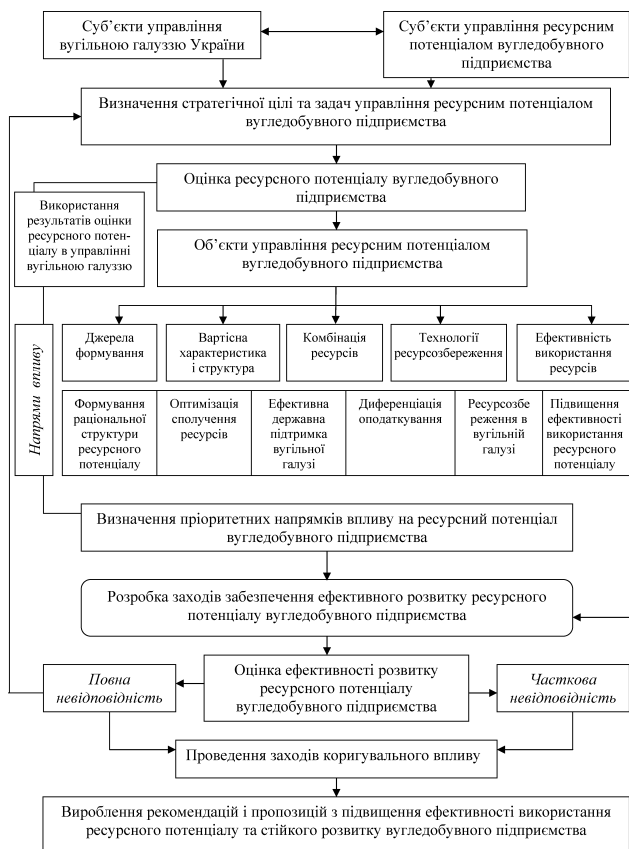

Рис. 3. Схема організаційно-економічного механізму управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства

сним потенціалом, що є відправним пунктом логіки побудови даного механізму.

Другий етап в реалізації організаційно-економічного механізму управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства полягає в визначенні об'єктів управління ресурсним потенціалом, обґрунтуванні пріоритетних напрямків впливу на ресурсний потенціал вугледобувного підприємства.

Формування пріоритетних напрямків впливу представляється доцільним на основі трьох взаємозалежних компонентів: суспільних потреб (вихідний пункт), внутрішніх можливостей вугледобувного підприємства та ситуації, що склалася у вугільній галузі.

Третій етап полягає у розробці заходів забезпечення його ефективного розвитку та передбачає оцінку ефективності розвитку ресурсного потенціалу вугледобувного підприємства. З одного боку, ефективність управління (керуючих впливів) ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства відповідно до системного підходу є ступінь відповідності фактичного чи очікуваного результату необхідному (бажаному). З іншого боку, задача оцінки ефективності розвитку ресурсного потенціалу вугледобувного підприємства може бути вирішена за допомогою визначення досягнутих у процесі функціонування системи управління результатів і витрачених на досягнення цих результатів різних видів ресурсів.

Висновки. Таким чином, однією з найважливіших задач управління підприємствами вугільної галузі України є формування ресурсного потенціалу на тому рівні,

що забезпечить безперерйність їх вугледобувної діяльності. Вирішення цієї задачі обумовлюється забезпеченістю функціонування організаційно-економічного механізму управління ресурсним потенціалом вугледобувного підприємства. Отже, організаційно-економічний механізм управління ресурсним потенціалом виступає основною процесною ланкою в досягненні економічного результату вугледобувного підприємства.

Література

1. Малицький А. А. Ресурсне забезпечення функціонування організаційно-економічного механізму управління підприємствами роздрібної торгівлі нафтопродуктами / А. А. Малицький // «Простір і час сучасної науки» : Шоста Всеукр. наук.-прак. інтернет-конференція : матеріали [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://intkonf.org>
2. Ліпич О. М. Ефективність виробничо-ресурсного потенціалу підприємства: фактори впливу та критерії оцінки / О. М. Ліпич // Науковий вісник НЛТУУ. — 2005. — Вип. 15.5. — С. 356–364.
3. Трифонова О. В. Ефективне управління виробничими ресурсами як передумова інвестиційної привабливості вугільних шахт / О. В. Трифонова // Економіка промисловості. — 2007. — № 4. — С. 97–101.
4. Мескон М. Х. Основы менеджмента / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. — М. : Инфра-М, 2009. — 704 с.
5. Кнорринг В. И. Теория, практика и искусство управления: учебник для вузов по специальности «Менеджмент» / В. И. Кнорринг. — 2-е изд., изм. и доп. — М. : Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА М), 2001. — 528 с.
6. Єфімова О. Системний підхід — основа управління діяльністю підприємств / О. Єфімова // Персонал. — 2007. — № 2. — С. 67–71.
7. Управління підприємствами: сучасні тенденції розвитку: монографія / Н. П. Гончарова, О. С. Федонін, Г. О. Швиданенко та ін. : за заг. ред. проф. О. С. Федоніна. — К. : КНЕУ, 2006. — 288 с.
8. Шаманська О. І. Загальна система формування економічного потенціалу / О. І. Шаманська // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 2 (92) — С. 109–114.
9. Шегда А. В. Менеджмент : навч. посібник / А. В. Шегда. — К. : Т-во «Знання», КОО, 2002. — 583 с.
10. Грішнова О. А. Організаційно-економічний механізм управління інтелектуалізацією трудової діяльності / О. А. Грішнова, А. В. Василик // Вісник Прикарпатського університету. — Серія : Економіка, — 2008. — Випуск 6. — С. 29–45.
11. Кендюхов О. В. Кадрове забезпечення механізму управління інтелектуальним капіталом підприємства / О. В. Кендюхов // Економіка промисловості. — 2004. — № 1 (23). — С. 73–78.
12. Щепакін М. Б. Методический подход к оценке эффективности использования ресурсов на предприятиях хлебопродуктового подкомплекса / М. Б. Щепакін, В. М. Цицилина // Научно-технические ведомости СПбГПУ: «Экономические науки». — СПб : Изд. Политехнического университета, 2007. — № 4 (52) — С. 36–44.
13. Економічна енциклопедія : у 3-х т. Т.2; за ред. С. В. Мочерного. — К. : Видавничий центр «Академія», 2002. — 848 с.

